

Марија Ж. Ненадић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за англистику

У ПОТРАЗИ ЗА НАУЧНИМ РЕВОЛУЦИЈАМА: СЕМИОТИЧКИ, ИНФЕРЕНЦИЈАЛНИ И КОГНИТИВНО-ИНФЕРЕНЦИЈАЛНИ МОДЕЛ КОМУНИКАЦИЈЕ

Предмет овог прегледног рада јесу три модела комуникације која су била доминантна током претходног столећа – семиотички, инференцијални и когнитивно-инференцијални модел. Представљајући реномиране студије ових модела, желимо приказати *научну револуцију* којом су до тада актуелна уверења бивала замењена новом парадигмом. Најпре ћемо пружити опис Сосирових достигнућа у оквиру структуралистичког правца, али и теорија које су изнедриле као реакција на дати модел – Грајсово поимање комуникације и когнитивно-инференцијална теорија релеванције. Грајс уводи дихотомију *оно што се каже* и *оно што се имплицира* (*what is said vs. what is implicated*) не би ли раздвојио семантички и прагматички аспект исказа. Полазећи од његових разматрања, когнитивни прагматичари уводе дистинкцију *експликација* и *импликација* (*explicature vs. implicature*), наводећи да граница између семантичког и прагматичког дела исказа није у потпуности разлучена, а да у експлицитни ниво комуникације можемо убројити и неартикулисане конституенте.

Кључне речи: семиотички модел, инференцијални модел, когнитивно-инференцијални модел, научне револуције, семантика, прагматика

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Комуникативни процеси представљају једну од горућих тема још од антике². И тада се већ знало да је комуникација изразито сложен процес, али је њено систематичније проучавање започето тек у прошлом веку. Јављају се, наиме, два модела комуникације. Први, кодни модел, дефинише комуникацију као процес у којем пошилалац шаље поруку претворену у сигнал, а на примаоцу је да ту поруку декодира, јер се очекује да пошилалац и прималац имају исти код. Блекбурн (2007: 27) наводи да је кодни модел настао стапањем три већ

1 mnenadic33@yahoo.com

2 Проучавања граматике започињу у Александријској школи, а пропраћена су и првом формалном граматиком коју је саставио Дионизије Трачански (в. Ашић 2011: 167).

постојећа модела од којих један представља Сосиров семиотички модел комуникације према којем се језик посматра као систем знакова.

Кодни модел је одбачен од стране појединих лингвиста који су сматрали да је разумевање исказа више од пуког (де)кодирања језичког сигнала. Један од најистакнутијих заговорника ове хипотезе био је Пол Грајс, који, заједно са својим колегом Дејвидом Луисом, ствара инференцијални модел комуникације. Новина у односу на претходни модел јесте увођење појма инференције (енгл. *inference*) у лингвистички свет, односно посматрање комуникације у инференцијалним оквирима.

Когнитивни прагматичари су, ипак, сматрали да Грајсов модел има својих недостатака, па су, кренувши од његових основних претпоставки, утемељили когнитивно-инференцијални модел. У оквиру овог модела створена је и теорија релеванције, једна од најистакнутијих савремених теорија комуникације која, као и њене претече, проучава комуникацију у широком луку. Предмет овог прегледног рада јесте описивање горепомених модела, тј. *научне револуције*³ двадесетог века, кренувши од Сосировог проучавања знака, преко Грајсове поделе имплицитног значења, па све до дистинкција које је теорија релеванције увела у односу на претходни модел. Представићемо основне постулате ових теорија, како бисмо сликовито приказали однос лингвиста према значењу, али и дали преглед достигнућа у овој области, који, као што ћемо видети у наредним целинама, није занемаривог карактера.

2. СОСИРОВО ПОИМАЊЕ ЈЕЗИКА

Фердинанд де Сосир један је од најутицајнијих лингвиста двадесетог века. Неретко га називају и револуционарем свога доба, јер његов рад представља реакцију на младограматичарске доктрине⁴ (в. Џејмсон 1972: 16). Дело по којем бива најзапамћенији не објављује лично он, већ његови женевски ученици Шарл Баји и Алберт Сеше, назвавши га *Курс опшће лингвистике* (франц. *Cours de linguistique générale*). У књизи су презентоване идеје које је Сосир изнео током својих предавања у периоду од 1877. до 1906. године. Премда је често критикована, јер не представља материјал из прве руке, *Општа лингвистика* садржи доказ да је Сосир, уз Чарлса Перса, један од оснивача семиотике, коју он за свога живота назива семиологија. Ова наука,

3 Амерички филозоф Томас Кун у свом делу *Структура научних револуција* (1962) уводи дату синтагму како би именовано смену доминантне теорије услед њене немогућности решавања теоријских и практичних проблема.

4 Младограматичарима (нем. *Junggrammatiker*) називамо групу немачких лингвиста заинтересованих за проучавање гласовног система и закона који њиме управљају (в. Ивић 1970: 48).

настала од грчких речи *semeion* (знак) и *logos* (наука), изучава знаковне системе, а Сосир (1996: 39) је дефинише на следећи начин:

Дакле, може се осмислити једна наука која проучава живот знакова унутар друштвеног живота; она би представљала део социјалне психологије и, сходно томе, опште психологије; ми ћемо је назвати семиологијом [...] Она би нас научила од чега се састоје знаци, који закони њима управљају.

Уочавамо да Сосир своје истраживање усредсређује на појам *знак*. Овај појам састоји се од две компоненте које Сосир назива акустичка слика (франц. *signifiant*) и концепт (франц. *signifie*). Акустичка слика дефинисана је као психолошки феномен, представљајући, заправо, утисак који је неки предмет оставио на наша чула. Такође психолошки, али и апстрактнији појам – концепт – обухвата идеје које наш когнитивни систем поседује о некој материјалној ствари. Психолошки карактер ове дихотомије додатно се потврђује чињеницом да људска бића поседују способност говорења у себи, речитујући и читавае низове стихова.

Излажући, надаље, основне принципе семиотичког модела, Баји и Сеше предочавају проблем терминологије која се користи за описивање датог модела, наводећи да би најадекватније било акустичку слику именовати *означиошћем*, а концепт *ознаком појма*. Означени термини усталили су се у лингвистичким круговима и користе се алтернативно са првобитно предложеним лексемама – акустичком сликом и концептом.

Осим полемисања око избора терминологије, један део горепоменутог описа свакако покушава и да докучи карактеристике самог знака. Сосир (1996: 81–83) наводи да сваки језички знак поседује две основне карактеристике – произвољност и линеарни карактер ознаке појма. У наставку подробније објашњавамо ове наводе.

Пређашњом карактеристиком – произвољност језичког знака – Сосир описује везу између означитеља и ознаке појма, која је, по свему судећи, немотивисана. Другим речима, Сосир је заговорник хипотезе да не постоји *a priori* одређен означитељ за језичке концепте. Ову тврдњу поткрепљујемо постојањем различитих језика где један концепт може имати најразличитије називе. Тако се, на пример, именица *мачка* у енглеском назива *a cat*, у немачком *eine Katze*, у француском *un chat*, а односи се на потпуно исти ентитет. Сосир (1996: 82) сумира ову тврдњу на следећи начин:

Реч *произвољан* захтева такође једно објашњење. Не смемо створити представу да ознака појма зависи од слободног избора особе која говори (видећемо у даљем тексту да није у моћи индивидуе да ишта мења у језичком знаку када се он устали у некој језичкој групи); желимо да кажемо да је језички знак *немотивисан*, тј. произвољан у односу на појам, са којим он нема никакве природне везе у стварности.

Поред произвољности не смемо занемарити ни принцип линеарног карактера ознаке појма. Како је ознака појма по природи аудитивна, она дели једну особеност с временом, а то је трајање. Сосир прави разлику између визуелних и аудитивних ознака. Пређашње се могу истовремено представити у више димензија, док аудитивне само на временској равни, али не и на некој другој. Ову карактеристику уочавамо написавши изговорену реченицу, јер јасно сагледавамо сукцесију графичких знакова.

Проучавајући лингвистичке знакове, Сосир (1996: 89) испитује следећу дихотомију: језик (*langue*) и говор (*parole*). Језик представља апстрактни систем чија правила појединац мора поштовати како би комуницирао. Та правила су ствар конвенције; друштво диктира норму, али и ненормативне исказе. *Parole*, с друге стране, означава акустичку реализацију језика, тј. перформансу и, за разлику од појма *langue*, индивидуални је чин. Однос ових концепата можемо назвати узајамном зависношћу. Наиме, скуп устаљених правила стварамо анализирајући перформансу, али исто тако та правила примењујемо током говорне размене. Историјски посматрано, говор је постојао и пре успостављања норме. Сходно томе, Барт (1986: 16) дефинише *langue* као производ, али и инструмент говора, а везу између ова два појма назива дијалектичком.

Ова дихотомија је, поред малопређашње о означеном и ознаци појма, и те како утицала на развој лингвистике као модерне науке. Сматра се да је структурализам био утицајан правац све до шездесетих година прошлог века, након чега се јавља постструктуралистички покрет који је желео да испита улогу контекста у тумачењу исказа. Упоредо са овим правцем развија се и прагматика, наука у којој контекст представља један од централних аспеката проучавања. Иако се назив прагматика приписује Сосировим колегама Чарлсу Персу и Чарлсу Морису (в. Јукер 2012: 496), те можемо рећи да се јавила под окриљем структурализма, ова научна дисциплина почела се развијати тек седамдесетих година прошлог века. Та декада, такође, била је плодносна и за рад Пола Грајса који у неколико реномираних чланака развија свој модел комуникације. Грајсова достигнућа у сфери инференцијалне прагматике и данас представљају релевантне аспекте истраживања, иако савремени лингвисти неретко покушавају да их преформулишу. Сходно томе, у наредном поглављу представљамо најважније постулате Грајсове теорије.

3. ГРАЈСОВ МОДЕЛ КОМУНИКАЦИЈЕ

Година Сосирове смрти уједно бележи и рођење једног од најистакнутијих лингвиста енглеског говорног подручја – Хербер-

та Пола Грајса. Његов највећи допринос огледа се у подели значења на *оно што се каже* (*what is said*) и *оно што се имплицира* (*what is implicated*) (в. Грајс 1975: 43–44). Пређашњом синтагмом означава се семантички аспект неког исказа, тј. група артикулисаних конституената. Потоњи конструкт – *оно што се имплицира* – представља прагматички део исказа, а циљ му је да испита оно неизречено, али наговештено од стране говорника. Као целина, ова два концепта представљају целокупно значење исказа које се у англистичкој литератури назива и *оно што говорник хоће да каже* (*what is meant*) (в. Мишковић-Луковић 2006: 304).

Заокупиран оним што се сугерира, Грајс, надаље, испитује саму природу имплицитног значења, те га, ради подробније анализе, дели на две категорије: 1) конвенционална импликатура и 2) конверзациона импликатура (в. Грајс 1975: 44–45). Конвенционалне импликатуре настају због саме структуре реченице, јер је њихов окидач одређена лексичка јединица која се налази унутар неке реченичне структуре. Такав је и наредни хипотетички пример:

(1) Чак је и Јован дошао на Сарину журку.

У примеру (1) говорник конвенционално имплицира изненађење или неверицу. На основу овог исказа, саговорник може извести следећу импликатуру: 'Јован не излази често, али је због Сарине журке направио изузетак'. Уочава се да ова импликатура не представља композиционални скуп изговорених речи, већ закључак који смо извели и тиме премостили јаз између семантичког и прагматичког дела исказа. Окидач дате импликатуре је речца *чак*, што увиђамо њеним уклањањем из примера (1). Одстрањивањем дате лексеме из реченичне структуре неминовно долази и до губљења импликатуре.

Како бисмо објаснили другу категорију – конверзационе импликатуре – морамо се, најпре, осврнути и на Грајсов модел комуникације. Наиме, Грајс сматра да је комуникација „рационална, интерпретативна активност која се одвија на основу прагматичког принципа кооперативности и конверзацијских максима квантитета, квалитета, релације и начина” (Мишковић-Луковић 2018: 37). Појашњење поменог принципа наводимо у наставку: „Говорников допринос разговору треба да буде у складу са потребама тренутка у којем се даје, према установљеном циљу или правцу говорне размене^{5,6}” (Грајс 1975: 45).

5 „Make your conversational contribution such as is required, at the stage at which it occurs, by the accepted purpose or direction of the talk exchange in which you are engaged”.

6 Преводи цитата који су наведени у напоменама 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 и 21 преузети су из монографије *Семантика и прагматика исказа: маркери дискурса у енглеском језику* ауторке Мирјане Мишковић Луковић. Преводи цитата који су наведени у напоменама 17, 20, 22, 23, 24 и 25 представљају ауторски превод.

Кооперативни принцип додатно се разрађује увођењем четирију конверзацијских максима:

1) Категорија квантитета:

Ова категорија садржи две максиме које гласе:

а) „Нека твој допринос буде онолико информативан колико је потребно (у складу са разменом која је у току)⁷”.

б) „Нека твој допринос не садржи више информација него што је потребно⁸”.

У првој максими наводи се да говорна размена мора бити довољно информативна, како би се остварила сврха датог разговора. За потоњу максиму Грајс истиче да прекомерна информисаност може навести саговорника да помисли како постоји разлог због којег говорник даје превише информација, што само доводи до додатне забуне.

2) Категорија квалитета:

Ова категорија заснива се на општој максими „Нека твој допринос буде истинит⁹” и на основу ње Грајс изводи још две посебне максиме:

а) „Немој да кажеш оно што сматраш неистинитим¹⁰”.

б) „Немој да кажеш оно за шта немаш одговарајућег доказа¹¹”.

Уочава се да је задатак говорника изношење истинитих тврдњи које, у било ком тренутку, морају бити потхрањене доказима.

3) Категорија односа:

Трећа категорија састоји се од једне максиме која гласи: „Буди релевантан¹²”. Иако је њен опис поприлично сажет, низ питања која ова максима обухвата је разноврстан. Грајс наводи да треба подробније размотрити типове релеванција, као и њихово смењивање током говорне размене, али и прелазак с једне теме на другу, што представља незаобилазну појаву приликом било ког разговора.

4) Категорија начина:

Последња категорија обухвата општу максиму која гласи „Буди јасан¹³”, а из ње су изведене још четири посебне максиме:

7 „Make your contribution as informative as is required (for the current purposes of the exchange)”.

8 „Do not make your contribution more informative than is required”.

9 „Try to make your contribution one that is true”.

10 „Do not say what you believe to be false”.

11 „Do not say that for which you lack adequate evidence”.

12 „Be relevant”.

13 „Be perspicuous”.

- а) „Избегавај нејасноће¹⁴”.
- б) „Избегавај двосмислености¹⁵”.
- в) „Буди кратак (немој да будеш опширан без преке потребе)¹⁶”.
- г) „Буди систематичан¹⁷”.

Док се остале категорије баве оним што је речено, било да је то количина информација коју добијамо или истинитост изнесених тврдњи, последња категорија тиче се начина на који говорник износи садржај. Следећи горепоменуте максиме, засигурно доприносимо квалитетнијем разумевању говорне размене.

Након описа кооперативног принципа и њему сродних конверзацијских максима, треба објаснити и везу ових појмова са термином конверзациона импликатура. Током говорне размене саговорник може помислити да оно што говорник изговара није у складу са кооперативним принципом и максимама. То никако не имплицира да говорник не поштује ове постулате, већ сматра да је саговорников когнитивни потенцијал довољан како би извео очекивану импликатуру. Овај тип импликатуре називамо конверзационим. Такав је и наредни хипотетички пример:

- (2) Марко: Је л’ Јелена лепо певала на данашњем концерту?
Марина: Супер је изгледала.

У примеру (2) Марина крши максиму односа, не дајући информацију коју Марко од ње тражи. Ипак, уколико верујемо да Марина поштује кооперативни принцип, а пре свега максиму односа, морамо потражити значење које је она, заправо, желела да пренесе. То значење нећемо добити анализирајући семантику њеног исказа, већ морамо размислити шта је то Марина желела да сугерира. Стога, Марко, чувши одговор на постављено питање, схвата да му Марина на њега одговара имплицитно и генерира следећу конверзациону импликатуру: ‘Јеленино певање није било на завидном нивоу’. Разлог Марининог оклевања и накнадног давања, наизглед, некооперативног одговара свакако може бити учтивост (*politeness strategy*). Сходно томе, саговорник треба размотрити и овај фактор приликом тумачења исказа овог типа.

Пошто у ову категорију можемо уврстити огроман број инстанци, Грајс (в. 1975: 56) је, надаље, разлаже на још две поткатоорије: 1) генерализоване конверзационе импликатуре и 2) партикуларизоване конверзационе импликатуре (+>)¹⁸. Прву категорију

14 „Avoid obscurity of expression”.

15 „Avoid ambiguity”.

16 „Be brief (avoid unnecessary prolixity)”.

17 „Be orderly”.

18 Символичка ознака конверзационе импликатуре.

покрећу одређене лексичке јединице и граматичке структуре, а контекст не игра никакву улогу у генерирању импликатуре овог типа:

(3) Неки људи су отишли са конференције пре него што се завршила.

+> Нису сви отишли са конференције пре него што се завршила.

Употребом придевске заменице *неки* говорник наговештава да нису сви посетиоци напустили салу пре завршетка конференције. Уочава се да овај исказ није контекстуално условљен, јер бисмо исту импликатуру генерирали без обзира на то о каквој конференцији је реч и ко су учесници исте.

Насупрот генерализованим, партикуларизоване конверзационе импликатуре су контекстуално условљене, што показује наредни пример:

(4) Марина: Да ли ће Јелена присуствовати данашњем састанку?

Марко: Покварио јој се ауто.

+> Јелена неће присуствовати данашњем састанку.

Пример (4) такође представља конверзациону импликатуру, јер Марина не добија директан одговор на постављено питање. Ипак, на основу Маркове декларативне реченице она је у стању да изведе импликатуру 'Јелена неће присуствовати данашњем састанку'. За разлику од примера (3), где се импликатура генерира у било којем контексту због структуре *неки људи*, у примеру (4) постоји конкретна ситуација (*данашњи састанак*), конкретни учесник (*Јелена*), али и конкретни разлог (*покварен ауто*).

Овом поделом имплицитног значења, Грајс је и те како заинтригирао лингвисте широм света. О томе сведочи и чињеница да након његове смрти настају нове струје размишљања које се или надовезују на Грајсов теоријски оквир или одступају од њега. У потоњу категорију убрајамо и теорију релеванције, која, иако прихвата нека од Грајсових разматрања, развија сопствену теорију комуникације. Нека од њених најистакнутијих начела прилажемо у наредном поглављу.

4. ТЕОРИЈА РЕЛЕВАНЦИЈЕ

Грајсова разматрања о семантици и прагматици подстакла су даљи развој ових научних дисциплина. Сходно томе, настаје још један модел комуникације који се последњих деценија све више примењује у лингвистичким проучавањима. Реч је о когнитивно-инференцијалном моделу који настоји обухватити становишта и кодног и инферен-

цијалног модела, истичући да људска комуникација подразумева и кодирање и инференцију:

Обратите пажњу да овде кажем ‘процеси’, а не ‘процес’. То је због тога јер Спербер и Вилсон заговарају да комуникација није јединствен процес, те, стога, не постоји један општи одговор на питање како се комуникација остварује. Конкретно, они тврде да ни декодирање ни инференција не могу пружити основу јединственог модела комуникације¹⁹.

(Блејкмор 2012: 60)

Управо је наведени двојац заслужан за стварање теорије релеванције, као једне од најистакнутијих савремених теорија комуникације. Ден Спербер и Дирдри Вилсон доказују да је у основи људског когнитивног система урођена (несвесна) тежња ка максималној релеванцији и ка постизању што већег броја когнитивних ефеката²⁰, уз што мањи утросак когнитивног (процесуалног) напора²¹. Ова претпоставка формулисана је као *први* или *когнитивни принцип релеванције*: „Људска спознаја тежи ка томе да максимизира релеванцију²²” (Вилсон и Спербер 2012: 6).

При саопштавању неке информације говорник сматра да је она од одређене важности за саговорника, тј. да је *релевантна*. Уколико саговорник препозна ову намеру, уложиће одређени процесуални напор зарад добијања што већег броја когнитивних ефеката. Овај принцип формулисан је као *други* или *комуникативни принцип релеванције*: „Сваки чин демонстративне комуникације саопштава претпоставку о сопственој оптималној релеванцији²³” (Вилсон и Спербер 2012: 6). Комуникативни принцип, уз когнитивни, чини окосницу теорије релеванције.

Комуникативни принцип се, надаље, разрађује претпоставком о оптималној релеванцији (Вилсон и Спербер 2012: 7):

а) „Исказ је довољно релевантан да га вреди обрађивати²⁴”.

б) „Најрелевантнији је према говорниковим способностима и склоностима²⁵”.

19 “Notice that I say ‘processes’ rather than ‘process’ here. For Sperber and Wilson argue that communication is not a single process, and hence that there is not a single general answer to the question of how communication is achieved. In particular, they argue that neither decoding nor inference can provide the basis of a single model of communication”.

20 Ови ефекти представљају резултат интеракције нове информације (која се придружује нашем когнитивном систему) и постојећих информација.

21 Ментални напор који наш систем улаже како би адекватно интерпретирао нову информацију.

22 “Human cognition tends to be geared to the maximisation of relevance”.

23 “Every act of overt communication conveys a presumption of its own optimal relevance”.

24 “The utterance is relevant enough to be worth processing”.

25 “It is the most relevant one compatible with the communicator’s abilities and preferences”.

Појашњење под а) утврђује доњу границу саговорникових очекивања: при утрошку процесуалног напора добија се, заузврат, одређен број когнитивних ефеката. Појашњење под б) утврђује горњу границу саговорникових очекивања, која зависи од говорникове компетенције (нпр. говорник не мора имати развијен вокабулар из дате области или не може, из неког разлога, пружити информацију, те је конверзационо некооперативан и сл.); у сваком случају, саговорник води рачуна и о овој могућности приликом тумачења говорниковог исказа.

Проучавајући, такође, и начин на који саговорник интерпретира исказе, доказало се да он то чини користећи (несвесно) стратегију најмањег напора (*least-effort strategy* или *relevance-based comprehension strategy*) која се састоји из две максиме:

а) „Посматрај могуће когнитивне ефекте према редоследу њихове доступности (тј. следећи пут најмањег отпора)²⁶”.

б) „Стани када постигнеш очекивани ниво релеванције (или када изгледа да га је немогуће постићи)²⁷”.

Сматра се да при интерпретацији исказа саговорник анализира најдоступнији визуелни или акустички стимуланс, о чему говори појашњење под а). Анализирајући горепоменути стимуланс, саговорник завршава са интерпретативним процесом. Наравно, постоји могућност да саговорник од говорника не добије исказ који би задовољио критеријуме релеванције, што, опет, доводи до завршетка тумачења датог исказа.

У претходном делу изнели смо најбитније аспекте овог модела комуникације. Како бисмо илустровали да се дати постулати могу применити и на конкретним примерима, послужићемо се наредном инстанцом:

(5) Марко: Да ли хоћеш да прошетамо?

Марина: Уморна сам.

Поставивши ово питање, Марко очекује потврдан или одричан одговор; другим речима, очекује да добије релевантан одговор на постављено питање. Добија, међутим, индиректан одговор који треба да протумачи. Будући да оба саговорника имају исти код (српски језик), тумачење се, заправо, своди на инференцијалне процесе. На пример, Марко полази од претпоставке да Марина воли да спава када је уморна, што имплицира да не жели да прошета, чиме Марко, индиректно, добија негативан одговор, али уз већи процесуални напор

26 “Consider possible cognitive effects in their order of accessibility (i.e. following a path of least effort)”.

27 “Stop when the expected level of relevance is achieved (or appears unachievable)”.

који је, ипак, инференцијално надокнађен на основу (индиректног/скраћеног) језичког кодирања (Марина не жели да прошета зато што је уморна [превише уморна да прошета, али недовољно за опуштајућу књигу/музику]). Наравно, Марко може, надаље, инференцијално извести низ слабих експликатура (нпр. Марина жели да Марко проведе мирно вече с њом), но, оне излазе из интенционално-инференцијалне комуникације од стране говорника.

Након дефинисања основних начела теорије релеванције, треба истаћи и дистинкције које овај модел комуникације показује у односу на Грајсов. Вилсонова (2017: 79–81) сумира три кључне разлике:

1) Опсег прагматике (*scope of pragmatics*):

Наводи се да Грајсова дефиниција говорниковог значења (*speaker's meaning*) укључује поједине случајеве невербалне комуникације, док друге искључује. Конструирајући теоријски оквир теорије релеванције, Спербер и Вилсон (1986: 53–54) предложили су обухватнију дефиницију демонстративно-инференцијалне комуникације (*ostensive-inferential communication*), која би покрила случајеве и вербалне и невербалне комуникације.

2) Улога кооперативног принципа у комуникацији:

Спербер и Вилсон (1986: 161–162) негирају постојање кооперативног принципа. Ипак, веровања су да говорник, изговоривши да ти исказ, жели саопштити нешто што је од одређене важности за саговорника. Другим речима, кооперативни принцип замењен је претпоставком о оптималној релеванцији, чију смо дефиницију малочас приложили.

3) Улога конверзационих максима у разумевању исказа:

Одбацивши кооперативни принцип комуникације, когнитивни прагматичари одбацују и конверзационе максиме, сматрајући да оне, такође, не играју никакву улогу у разумевању исказа. Сматра се да не постоје било какви принципи чије поштовање или кршење представља предуслов за добијање значења исказа. Теорија релеванције заснива се на хипотези да сва бића теже ка ономе што је у том тренутку најрелевантније за њих. Оно што је релевантно аутоматски је покренуто на основу релевантног стимуланса.

Рекли бисмо, ипак, да је најистакнутија новина у односу на претходни модел увођење термина *експликација* и *импликација*. Теорија релеванције не изједначава ову дихотомију са Грајсовом *оно што се каже* и *оно што се имплицира*, наводећи да експликатура у себи мо-

же садржати и неартикулисане конституенте (Карстон и Хол 2012: 1). Ову тврдњу поткрепљујемо наредним примером:

(6) Марко: Је л' хоћеш да вечераш?

Марина: Већ сам јела.

а) Марина је већ вечерала тог дана.

б) Марина неће јести.

Опис под а) представља експликатуру Марининог исказа коју смо обогатили додељивањем референције (*reference assignment*) и одговарајуће одредбе времена (*time дана*). Реченица под б) представља закључак који смо извели на основу Марковог питања и Марининог одговора, тј. импликатуру говорниковог исказа.

Треба истаћи да су студије које се баве испитивањем границе између семантичког и прагматичког дела исказа у знатном порасту. Когнитивни прагматичари настоје испитати које структуре омогућавају премошћавање овог јаза зарад добијања потпуног значења. Верујемо да би нове чињенице из ових области додатно поспешиле наше познавање комуникативних процеса.

5. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Желећи да покажемо како се свест лингвиста о природи језика мењала кроз декаде двадесетог века, у раду смо представили три, надам се, другачија модела комуникације, чији утицај можемо уочити и у савременим проучавањима језика уопште. Кренувши од Сосировог семиотичког модела, чије је истраживање усредсређено на појам *знак* и релације које он остварује, описали смо и зачетке инференцијалне прагматике, научне дисциплине која се развија упоредо са постструктуралистичким проучавањима. За разлику од структуралистичких схватања која се баве односом између означитеља и ознаке појма, фокус у другој половини двадесетог века свакако је на контексту у којем се нека реченица изговара. Уводи се дихотомија *what is said* која представља семантику исказа, тј. групу артикулисаних конституената и *what is implicated* која покрива дијапазон неизреченог, али наговештеног од стране говорника. Когнитивни прагматичари, ипак, верују да не постоји јасна граница између семантичког и прагматичког аспекта исказа и у оквиру теорије релеванције образлажу своја разматрања. Ствара се нова дихотомија *импликација* и *експликација*, при чему потоња класа не мора садржати само артикулисане целине, већ и неартикулисане.

Узевши све наведено у обзир, увиђамо да је претходни век до-нео три научне револуције, тј. три различита теоријска модела која покушавају да што подробније опишу природу како вербалне, тако и невербалне комуникације. Због саме комплексности комуникативних процеса, о којој сведоче претходна поглавља, закључујемо да се пред савременим лингвистима налази сложен задатак са тенденцијом утврђивања начина на који долазимо до адекватне интерпретације исказа.

Литература

- Ашић 2011: Т. Ашић, *Наука о језику*, Београд: Вебоок.
- Барт 1986: R. Barthes, *Elements of Semiology*, New York: Hill and Wang.
- Блејкмор 2012: D. Blakemore, *Relevance and Linguistic Meaning: The Semantics and Pragmatics of Discourse Markers*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Блекбурн 2007: Blackburn, Perry. *The Code Model of Communication: A Powerful Metaphor in Linguistic Metatheory*. <https://www.sil.org/system/files/learn_data/29/64/35/29643505188258905477799903412048971636/48756_Blackburn_P_Code_model_of_communication.pdf>. 02.03.2021.
- Вилсон и Спербер 2012: D. Wilson, D. Sperber, *Meaning and Relevance*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Вилсон 2017: D. Wilson, Relevance Theory, у: Yan Huang (уред.), *The Oxford Handbook of Pragmatics*, Oxford: Oxford University Press, 79–101.
- Грајс 1975: H. P. Grice, Logic and conversation, у: Cole и др. (уред.), *Syntax and Semantics 3: Speech arts*, Elsevier, 41–58.
- Ивић 1970: М. Ivić, *Pravci u lingvistici*, Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Јукер 2012: A. Jucker, Pragmatics in the history of linguistic thought, у: Keith Allan и Kasia Jaszczolt (уред.), *The Cambridge Handbook of Pragmatics*, Cambridge: Cambridge University Press, 495–512.
- Карстон и Хол 2012: R. Carston, A. Hall, Implicature and Explicature, у: Hans-Jörg Schmid (уред.), *Cognitive Pragmatics*, 47–84.
- Мишковић-Луковић 2006: М. Mišković-Luković, *Semantika i pragmatika iskaza: markeri diskursa u engleskom jeziku*, Београд: Filološki fakultet.
- Мишковић-Луковић 2018: М. Мишковић-Луковић, *Прагматика*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Сосир 1996: F. De Sosir, *Kurs opšte lingvistike*, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Спербер и Вилсон 1986: D. Sperber, D. Wilson, *Relevance: Communication and Cognition*, Oxford: Blackwell.
- Џејмсон 1972: F. Jameson, *U tamnici jezika: kritički prikaz strukturalizma i ruskog formalizma*, Zagreb: Stvarnost.

Marija Nenadić / IN SEARCH OF SCIENTIFIC REVOLUTIONS: SEMIOTIC, INFERENCE AND COGNITIVE-INFERENCE MODEL OF COMMUNICATION

Summary / The paper examines three dominant models of communication of the previous century – semiotic, inferential and cognitive-inferential model. By presenting and discussing some renowned studies of these models, we trace a certain scientific revolution whereby the dominant beliefs were replaced by a new paradigm. First, we provide a description of Saussure's achievements within the structuralist approach. Then, we offer a portrayal of the theories that emerged as a reaction to the given model - Grice's view of communication and the cognitive-inferential relevance theory. Grice introduced a dichotomy of *what is said* and *what is implicated* in order to separate the semantic and pragmatic aspects of an utterance. Taking into account Grice's approach, but significantly departing from it, the leading cognitive pragmatists introduced the *explicature/implicature* distinction, stating that the boundary between the semantic and pragmatic part of an utterance is not clear-cut and that the explicit level of communication can also include unarticulated constituents.

Keywords: semiotic model, inferential model, cognitive-inferential model, scientific revolutions, semantics, pragmatics

Примљен: 16. новембра 2021.

Прихваћен за штампу децембра 2021.